

11 december 2019

Terheijden, gemeente Drimmelen

Verslag reflectieve monitor

Een belangrijk doel van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) is leren. Het programma voert daartoe periodiek een reflectieve monitor uit. In het najaar van 2019 vond hiervan de eerste ronde plaats. Dit gebeurde door middel van een gesprek van 1,5 uur met de gemeentelijke projectleider(s) van de proeftuin en de verantwoordelijk wethouder. De voortgang van de uitvoering werd besproken met als doel om lessen, successen en knelpunten in beeld te brengen. Deze zijn geordend op basis van de thema's van het kennis- en leerprogramma van het PAW.

Algemeen

'De energietransitie is in de afgelopen anderhalf jaar ontploft in Drimmelen', zo vertelt wethouder Vissers. In 2018 is er een beleidskader 'Grootschalig Zon' vastgesteld waarin ruimte werd geboden voor 150 hectare zonneweiden. In zeer korte tijd lagen er aanvragen bij de gemeente voor meer dan 170 hectare. De veelal commerciële ontwikkelaars hadden diverse grondposities verworven op locaties die veel weerstand opriepen bij de inwoners. Omdat de inwoners door de ontwikkelaars nauwelijks bij het proces betrokken waren en niet geïnformeerd werden, ontstond een hevig protest in met name de dorpen Hooge en Lage Zwaluwe en Wagenberg. Dit leidde tot veel onrust en weerstand in de gemeente, culminerend in 250 gele hesjes in de raadzaal. De gemeente heeft het beleid uiteindelijk gereduceerd en nog slechts 10 hectare beschikbaar gesteld. De vergunningaanvraag van het Traais Energie Collectief (TEC) in Terheijden was de enige die voldeed aan de eisen. Inmiddels hebben de protesterende inwoners, onder andere vertegenwoordigd door een drietal stichtingen, zich verenigd in een energiecoöperatie: Opgewekt Drimmelen.

In 2020 wordt een Drimmelens Energie Akkoord (DEA) gesloten tussen alle relevante stakeholders in de gemeente. Daarin worden o.a. de uitgangspunten benoemd voor projecten die in aanmerking kunnen komen voor financiering vanuit de opbrengsten van de acht windmolens (25% aandeel) die in de gemeente langs de A16 gaan komen. Het uitgangspunt is dat iedereen kan meedoen, dit creëert eigenaarschap en draagvlak. Er is een stichting opgericht die de opbrengsten van de windmolens beheert in een middelenfonds. De middelen worden gebruikt om verder te investeren in de energietransitie en de verduurzaming van Drimmelen.

Het Traais Energie Collectief (TEC)

Het TEC is de energievoorzieningsorganisatie van het dorp Terheijden binnen de gemeente Drimmelen. Terheijden wil in 2025 energieneutraal zijn. Deze ambitie wordt aangevoerd door het TEC: voor en door bewoners. De speerpunten van het TEC zijn: wind op land, een zonnepark, grootschalig zon op daken, een warmtenet en isoleren/energie besparen. Pim de Ridder is medeoprichter van het TEC. De uitvoeringsorganisatie van het TEC is de Traaise Energie Maatschappij (TREM) bestaande uit professionals. Sander Lodewikus is operationeel projectleider en tevens bestuurslid van het TEC. Onderdeel van de TREM is het Eerste Traaise Warmtebedrijf (ETW). De gemeente en het ETW leggen in november en december van 2019 de laatste hand aan de samenwerkingsovereenkomst voor het warmtenet in Terheijden. Deze moet in 2020 in het college worden vastgesteld.

Anderhalf jaar geleden benaderde het TEC de gemeente om bij vervanging van het riool in het dorp Terheijden direct een warmtenet aan te leggen, dat TEC zelf wilde gaan beheren. De vervanging van de riolering heeft momentum gecreëerd om te starten met de aanleg van het warmtenet. Bovendien gaf dit een kwaliteitsimpuls voor de openbare ruimte van het dorp, ook een belangrijk punt voor de gemeente. Door de gunning van de proeftuinmiddelen kon het project echt starten. Het warmtenet wordt nu door de gemeente aangelegd, de eerste warmtenetbuizen liggen inmiddels in de grond. Na de aanleg wordt het warmtenet overgedragen aan het TEC. De proeftuin bestaat uit 334 woningen en vijf grote gebouwen met een geleidelijke uitbouw naar 500 woningen. De eerste fase van de rioolvervanging en het aanleggen van het warmtenet omvat 120 woningen.

Regie en organisatie

Zes jaar geleden is in het, inmiddels vorige coalitieakkoord, besloten om het centrum van Made en Terheijden een kwaliteitsimpuls te geven. Na een paar jaar ontstond er politieke druk omdat er te weinig voortgang was. Toen de gemeente op initiatief van het TEC de rijksbijdrage voor proeftuinen aardgasvrij aanvroeg, moest de herinrichting van de centrumroute in Terheijden nogmaals wat uitgesteld worden. Op basis van de lokale AVOI (Algemene Verordening Ondergrondse Infrastructuur) mag de straat na werkzaamheden in de ondergrond, tot vijf jaar daarna niet meer opengelegd worden. De herinrichting van de centrumroute en de renovatie van de riolering zorgden dus voor een momentum; de aanleg van het warmtenet zou ermee gecombineerd kunnen worden. Toen de proeftuinmiddelen aan het project gegund waren, moest er snel actie ondernomen worden en is er heel hard gewerkt om alles op tijd voor elkaar te krijgen. Dat is gelukt.

Over twee jaar moet de gemeente de Transitievisie Warmte klaar hebben. De gemeente moet daar nog mee starten. In de Regionale Energiestrategie is al de nodige voortgang geboekt en zijn de eerste data voor elektriciteits- en warmtebehoefte en duurzaam op te wekken energie, beschikbaar. De Transitievisie Warmte moet van onderaf opgebouwd worden. De ervaringen die door het TEC worden opgedaan zijn daarvoor bijzonder welkom en nuttig. Het TEC en de gemeente zijn in gesprek met de woningcorporatie. Huurders

krijgen een aanbod van het TEC voor aansluiting op het warmtenet. De woningcorporatie zet zich in om bewoners te laten aansluiten.

De gemeenteraad staat achter het warmtenetproject van het TEC. Een raadsfractie wilde destijds een motie indienen om te zorgen dat er een aanvraag ingediend zou worden bij de proeftuinregeling van het ministerie van BZK. Het college van B&W was toen echter al met TEC een aanvraag aan het voorbereiden. Bij de politiek leeft het besef dat er iets moet gebeuren en bestaat enorme waardering voor de plannen en activiteiten van het TEC. De gehele raad staat achter het project en is enthousiast. Recentelijk is er voor de raadsleden nog een rondleiding georganiseerd in het gebied waar het warmtenet wordt aangelegd.

Dit zijn de successen en geleerde lessen:

Successen

- De gemeente Drimmelen heeft het lef gehad om blanco te beginnen aan het project en heeft gaandeweg geleerd; uiteraard niet onbezonnen maar met het motto 'enkel door te doen, leer je'. Dit kwam door het momentum dat in Terheijden het riool vervangen moest worden en dat de samenwerking met het TEC tot stand kon komen. De gemeente heeft het risico genomen en is gestart met de gelijktijdige aanleg van het warmtenet, anders waren er nu enkel nog plannen geweest. Hiermee heeft de gemeente het 'kip-ei'-dilemma beslecht. Nu mensen in Terheijden zien dat er echt wat gebeurt, geeft dit een enorme impuls. De gemeente en het TEC zijn samen opdrachtgever.
- De gemeente investeert nu in het warmtenet en is gezamenlijk met het Eerste Traaise Warmtebedrijf (ETW) opdrachtgever. In de samenwerkingsovereenkomst staat onder andere de overdracht van het warmtenet aan het ETW.
- De gemeente en het TEC vullen elkaar als partners goed aan. Beiden kunnen het project niet zonder elkaar realiseren. De gemeente heeft veel expertise op het gebied van infrastructuur en het TEC heeft enorm veel kennis van duurzame energie(opwek) en is bijzonder goed in participatie en communicatie. Door het verschil in achtergrond is het in het begin wel veel zoeken geweest naar een gezamenlijke taal en goede rolverdeling. De gemeente en het TEC hebben vanaf de toekenning van de rijksbijdrage in 2018, tweewekelijks overleg.

Geleerde lessen

- Het gezamenlijk opdrachtgever zijn (de gemeente en het TEC) in het vervangen van het riool en tegelijk het aanleggen van het warmtenet, is een uitdaging geweest. De communicatie met de aannemer verliep niet altijd vlekkeloos en er is tijdens het eerste stuk veel geleerd over hoe het proces voor de aanleg van de volgende delen geoptimaliseerd kan worden.

Participatie en communicatie

Vanaf de start van het traject voor de impuls en vernieuwing van het centrum van Made en Terheijden, is door de gemeente gestart met bewonersavonden. Vanaf de gunning van de proeftuinmiddelen heeft het TEC de communicatie en participatie rondom het warmtenet op zich genomen. Het TEC heeft een jaar de tijd genomen om iedereen in Terheijden in het verhaal mee te nemen.

De ambitie van het TEC is dat Terheijden in 2025 energieneutraal moet zijn. De rest van de gemeente volgt later. Het TEC wil een mix van duurzame energie produceren en aanbieden. Daardoor ontstaat er voor de gebouweigenaren ook keuzevrijheid. Niet iedereen hoeft aan te sluiten op het warmtenet, want er is ook duurzame elektriciteit beschikbaar. Het uitgangspunt van het TEC is: de energie in eigen handen nemen. Van de 6.000 inwoners zijn er nu al ruim 550 lid van de coöperatie. Er zijn ook nog veel bewoners 'light' betrokken. Dit bereik is in de afgelopen twee jaar gecreëerd. Community building is heel belangrijk. Het TEC wil graag met het aanbod voor aansluiting op het warmtenet een aantrekkelijk aanbod neerleggen, met toekomstperspectief. Daarbij willen ze de bewoners goed meenemen. Het TEC straalt uit dat zij het beste voorheeft met bewoners en niemand dwingt mee te doen. Er zijn diverse doelgroepen onder de bewoners. Sommigen doen mee voor het geld en anderen voor het klimaat en zo zijn er nog een paar hoofdredenen. Ieder moet op zijn eigen argument bediend kunnen worden. Het ultieme doel is dat 90% van de mensen aangesloten wordt op het warmtenet. Het TEC heeft al aangekondigd dat ze bij de particulieren en huurders langskomt voor een individueel gesprek om de beste oplossing te bekijken. Dit geldt zowel voor techniek als financiering.

Dit zijn de successen en een geleerde les:

Successen

- Het TEC besteedt veel aandacht aan de juiste toon van de communicatie. In het dorp is het belangrijk dat het gezellig en goed is, dat er dingen gevierd worden en dat het dorp van de mensen is. Veel coöperaties bestaan voor een groot deel uit techneuten. Dat sluit niet altijd goed aan bij de bewoners. Het TEC organiseert zogenoemde Meet Ups. Deze vinden plaats in het lokale kerkje en het is er altijd gezellig, alsof je in een café komt. De Meet Ups zijn drie tot vier keer per jaar. Er is plaats voor 200 mensen en die zijn er meestal ook. De kracht is de gezelligheid. Mensen vinden het leuk om te komen. Uiteraard wordt ook het inhoudelijke, overkoepelende verhaal verteld.

Afgelopen zomer organiseerde het TEC 'Futurama'. Een evenement waarbij bezoekers in de toekomst konden kijken, naar de nieuwe energievoorziening van Terheijden. Het TEC maakt gebruik van wat er in de gemeenschap is. Het grootste succes uit het verleden is het Puzzelbad. Dit is het zwembad dat door de bewoners van het dorp met muntgeld bij elkaar 'gepuzzeld' is. Letterlijk van voor en door de mensen bij elkaar gespaard; een soort crowdfunding avant la lettre. Op deze gemeenschapskracht uit het verleden bouwt het TEC voort.

- De initiatiefnemer van de coöperatie heeft al 20 jaar ervaring in het vakgebied en begeleidt ook andere coöperaties. Daarnaast is hij ook in het dorp geboren en kent de gemeenschap goed. Hij heeft een team van professionals om zich heen verzameld. Het is een professionele organisatie.
- Het dorp voelt zich sterker als er landelijke aandacht is. De proeftuinmiddelen en landelijke media-aandacht versterken het gevoel van de gemeenschap dat ze op de goede weg zijn. Dit geeft letterlijk een steuntje in de rug en maakt bewoners trots.
- Het helpt dat de gemeente de boodschap van het TEC bevestigt. Er zijn veel bewoners die op het advies van de gemeente vertrouwen. Daar ligt ook weer de kracht van de samenwerking tussen het TEC en de gemeente.
- Het TEC heeft met hun aanbod de regie over de energierekening. Daar kan de oplossing voor particulieren en huurders zitten. Klanten kunnen nu een online tool invullen waarin ze kosten vergelijken van de opties met betrekking tot de nieuwe energievoorziening. Aansluitkosten kunnen bijvoorbeeld in termijnen betaald worden. Het aanbod van warmte kan hiermee goed afgewogen worden.

Geleerde lessen

- Omdat veel bewoners opzien tegen het verduurzamen van hun woning, omdat het veel geld kost en gedoe is, wil het TEC ze eerst laten aansluiten op het warmtenet. Deze eerste stap helpt hopelijk om in een later stadium ook in de eigen woning te gaan investeren (verdere verduurzaming o.a. door isolatie). De boodschap is daarmee dat het nu heel simpel is om aardgasvrij te worden. Deze strategie is mede gekozen op basis van onderzoek waaruit blijkt dat 86% van de Brabanders niets wil betalen voor de energietransitie.

Kosten en financiering

Begin 2020 komt er een aanbod voor bewoners voor aansluiting op het warmtenet. Naar de bewoners is al gecommuniceerd dat het TEC €3.000 per woning investeert. Als de aansluiting duurder wordt dan moeten ze de rest zelf betalen, waarbij betaling in termijnen ook mogelijk is. Bij de businesscase moeten naast de proeftuinmiddelen ook andere gelden aangewend worden, zoals onder andere via de DEI-regeling van RVO. Voor de winning van warmte uit oppervlaktewater wordt de SDE++-regeling gebruikt. Het TEC vraagt ook financiering aan bij banken voor investering in hun mix van energiebronnen in plaats van op één bron. Dit is niet gangbaar en zou een nieuwe financieringsconstructie kunnen worden. Successen en een knelpunt rond financiering:

Successen

- Het is een voordeel voor de businesscase dat er geen commercieel warmtebedrijf betrokken is dat rendement verwacht. Het TEC zet zich ervoor in dat het geld terugkomt bij de mensen. Via de TREM wordt een mix van duurzame energie ontwikkeld en aangeboden.

- In Drimmelen speelt klimaatadaptatie mee en dat is ook de link met de rioolvervanging. Door deze twee opgaven te koppelen is financiële winst behaald.

Knelpunten

- Bij financiering speelt ook de 'kip-ei'-situatie een rol. Banken vragen bijvoorbeeld naar het aantal aansluitingen op het warmtenet. Maar die zijn er nu nog niet. Dit moet doorbroken worden anders komt het totaalproject niet vooruit.

Technische oplossingen

Het dorp heeft veel slecht geïsoleerde woningen. Het TEC zoekt nog naar de goede balans tussen warmtevraagreductie en duurzame warmtelevering. Dit moet in balans zijn met een aantrekkelijk aanbod voor bewoners.

Netbeheerder Enexis laat de gasleiding in het dorp voorlopig liggen. Ze waren al gestart met de voorbereiding op het hernieuwen van de gasleiding. Die plannen zijn gewijzigd. Nu hebben ze alleen de slechte delen vervangen.

Het TEC wil buffers realiseren voor warmte, inclusief een warmtepomp voor levering. De uitvoering hiervan is complex en daarvoor is Enpuls als partij betrokken.

Het succes, geleerde lessen en een knelpunt rond technische oplossingen:

Succes

- De bewonersbijeenkomsten zijn drukker bezocht sinds de werkzaamheden gestart zijn. Bij een aantal bewoners mogen de leidingen al tot in de woning gelegd worden. De opzet van het bestek is dat de leidingen het liefst direct naar binnen gebracht worden, zodat straks de stoep niet meer open hoeft.

Geleerde lessen

- Een warmtenet is, zo leerde het TEC een compleet andere discipline dan wind of zonne-energie. Bij warmte speelt timing een grote rol. De kennis van het TEC op dit punt is nuttig voor andere energiecoöperaties.
- Door gelijktijdige vervanging van het riool en het warmtenet ligt de grond langer open. Eerst wordt de riolering vervangen, het warmtenet komt daar achteraan. De riolering vervangen gaat sneller dan het aanleggen van het warmtenet, waarvoor onder andere ook laswerk moet plaatsvinden. Iedereen heeft nu last van de werkzaamheden. Terheijden is een lintdorp dus als de straat open ligt heeft dat grote impact. De aannemer heeft in het eerste gedeelte veel geleerd over hoe het 'treintje' met betrekking tot de werkzaamheden, goed te organiseren. Dit was een uitdaging, mede omdat de aannemer voor het aanleggen van het warmtenet een onderaannemer heeft gecontracteerd. Een belangrijke les die de gemeente en het TEC geleerd hebben, is dat het belangrijk is om duidelijke eisen te stellen aan de opdrachtnemer.

- De hoofdleiding van het warmtenet ligt tot de perceelgrens. Daar is het overdrachtpunt naar het privé-gedeelte van de eigenaar-bewoner.
- De gemeente is in de ondergrond tegen een aantal zaken aangelopen. Voor het ontwerp van de ondergrond heeft de gemeente rekening gehouden met het warmtenet. De riolering is hiervoor asymmetrisch gelegd om ruimte te creëren voor het warmtenet. De riolering is ook wat dieper gelegd. Hiervoor was archeologisch onderzoek nodig, dat leverde de nodige kosten op. De historie gaat in dit gebied terug tot de Romeinse tijd. De gemeente kwam ook ondergrondse infrastructuur tegen. Er is een 3D-animatiefilm gemaakt van de huidige en nieuwe situatie, in de ondergrond. Dit leverde goed inzicht op.

Knelpunten

- De infrastructuur geschikt maken voor de nieuwe energievoorziening is complex.

Wetgeving en juridische randvoorwaarden

Dit zijn de knelpunten:

Knelpunten

- De gemeente heeft veel juridische kosten gemaakt om goed uit te zoeken hoe de proeftuinmiddelen bij het TEC konden landen. Het risico op staatssteun moest uitgesloten worden. Ze hebben ook met andere proeftuingemeenten contact gehad.
- Enpuls zou graag partner willen worden in het warmtenet, door eigenaar-beheerder te zijn van de infrastructuur. Volgens het TEC is dit de enige partij die dit kan doen. Hiervoor is wel ruimte nodig in de wet- en regelgeving.
- De afsluitkosten van een aardgasaansluiting zijn een issue. Het is nu wel mogelijk om een kleine aansluiting bij Enexis aan te vragen alleen voor kookgas. Dit scheelt maandlasten en afsluitkosten.
- Het kan een knelpunt worden dat iedereen nu vrijwillig meedoet. Er kan een situatie ontstaan dat er slechts voor een paar mensen een aardgasnet moet blijven. De warmte is bij het TEC goedkoper dan aardgas en als de gasprijs stijgt, wordt het nog aantrekkelijker om aan te sluiten bij het TEC. Hopelijk biedt dit voldoende verleiding voor iedereen om over te stappen.